

Hanák Béla – Szabó András Péter (szerk.): Keresztvíztől sírkeresztig. Családi eseményekre szóló meghívólevelek Kassa város levéltárában (1526–1700).

(Magyar családtörténetek: Források, 4–5.) Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2021. 1285 oldal.

Jól jegyezzék meg ezt a címet, mert sokat fogják idézni. Ha valaha jegyzetek forráskiadványt, akkor egész biztosan voltak már abban a helyzetben, hogy meg kellett adniuk egy, a forrásban a semmiből felbukkanó és sebtiben tova is tűnő személyről, mikor született, mikor halt meg, milyen funkciót töltött be abban a pillanatban, amikor rövid időre szemünk elé került. Mindenkinek, aki ilyen helyzetbe került már, hasonló emlékei lesznek: az adatok keresgélésével töltött idő távolról sem áll arányban az eredmény jelentőségével. De még ha inkább történeti elemzéseket írnak is, számtalan esetben akasztja meg bosszantó módon a gondolatmenet kifejtésének folyamatát, hogy hosszasan utána kell nézni, tényleg azt a hivatalt töltötte-e be egyik-másik mellékszereplőnk, és vajon a forrásban említett felesége valóban az-e, aki azonnal beugrik, vagy inkább egy másik az ismert négy közül. Saját tapasztalatból mondom: ha az utánanézést megspóroljuk és emlékezetünkre vagy régebbi szakirodalomra hagyatkozunk, banális hibák kerülnek be a szövegbe. Ez derűre fakasztja olvasóinkat, ami persze üdvös dolog, de jobb, ha olyankor történik, ha ez is volt a szándékunk. A frissen megjelent, forráskiadványnak álcázott munka ennek a kínos szituációnak az elkerüléséhez nyújt óriási segítséget, azzal, hogy mintegy nyolcszáz, 16–17. századi személy életrajzi adatait bocsátja rendelkezésünkre.

Nem lenne szerencsés azonban, ha a fenti utalás a kötet értékének rejtőzködő mivoltára azt a benyomást keltené, mintha a forráskiadó vállalkozás önmagában nem lenne méltó figyelmünkre. Hanák Béla – aki nem céhbeli történész, hanem szakmájára nézve mérlegképes könyvelő – évtizedek óta gyűjtöget kora újkori genealógiai adatokat, az általa írt bevezetés lábjegyzeteinek tanúsága szerint a hivatásosok nem kis hányadát megszegyenítően széles körben válogatva levéltárak anyagából is. Ő fedezte fel Kassa város levéltárában azt a kivételes mennyiségű keresztelői, lakodalmi és temetési meghívót, amelyek közlése a kötet apropóját adja. A Homonnai Drugeth Ferenc és Révay Magdolna 1552-ben rendezett lakodalma, illetve Fenesy György 1699-es temetése között eltelt másfél évszázadból nem kevesebb, mint 361 esemény meghívójának szövegét adták közre a kötet szerkesztői, a kassai gyűjtést kiegészítve néhány olyan, a városhoz kötődő rendezvény meghívólevelével, amely nem az ottani levéltárban maradt fenn. A latin, magyar és német nyelvű levelekben számos társadalmi réteg reprezentánsai szerepelnek, a királyi család tagjaitól és erdélyi fejedelmektől kezdődően magyar arisztokratákon át városi polgárokig, elsősorban, de távolról sem kizárólagosan a felső-magyarországi régióból. Noha a szövegek által elsődlegesen hordozott információ szigorúan genealógiai természetű (az esemény időpontja és a benne

részt vevő személyek neve), a formalizált textusokból itt-ott tanulságos művelődéstörténeti adatok kandikálnak ki, amelyek megfelelő indokot szolgáltatnak arra, hogy a források teljes szöveggel megjelenjenek.

Ezekre a kontextusokra ad példát Hanák Béla terjedelmes bevezető tanulmánya, amely egyrészt elhelyezi a kötetben közölt forrásokat a kora újkori magyar művelődéstörténeti szakirodalom jelenleg rendelkezésre álló tudásanyagában, másrészt felvillantja, milyen gazdag felfedezésre váró anyag áll még a keresztelési, esketési és temetési ceremóniák kutatói előtt. Miközben részletes bevezetést nyújt a kassai városi levéltár kora újkori részének felépítésébe, és a meghívók szerkezeti jellegzetességeit is kimerítő alapossággal részletezi, olyan társadalomtörténeti jelenségekről is statisztikát nyújt eddigi, igen széles körű gyűjtése alapján, mint a lakodalom napjának meghatározása, vagy a temetési menetek által megtett út hossza. Alapos forrásfeltáró tevékenységének hála olyan gyakorlatokra is tud példát hozni, mint az ajándékba kapott tárgyak pénzzé tétele, amelyről korábban nem rendelkezünk adatokkal. A kiadott anyagnak a család társadalomtörténetével kapcsolatos relevanciája indokolta azt, hogy a munka az Erdélyi Gabriella által vezetett „Lendület” Családtörténeti Kutatócsoport kiadványsorozatában jelenjen meg.

Hanák Béla írásából emellett az is világossá válik, a történetírás milyen sok ága számára tartogatnak értékes adalékokat a nyilvános családi eseményekre vonatkozó dokumentumok. Noha a források fennmaradását fenyegető számos veszélyről nem feledkezhetünk meg, a kassai levéltárban fellelhető meghívók időbeli eloszlása nemcsak a város presztízsének alakulására, hanem általánosabban a rendiségen belül a polgárság pozíciójában bekövetkezett változásokra is következtetni enged. A Thurzó Imre és Nyáry Krisztina esküvőjének rendezésével, a meghívottak listájának összeállításával kapcsolatban rendelkezésre álló források pedig a magyarországi politikai elit egymás közötti kapcsolatait, politikai rokon- és ellenszenveit is jól dokumentálják.

A család társadalomtörténetével kapcsolatos eredmények minden érdemét elismerve is azt kell mondanunk azonban, hogy a kötet legnagyobb erényét Hanák Béla azon döntésének köszönhetjük, hogy a szövegeket a benne szereplők rövid életrajzaival egészítse ki. Sem ő, sem a kötethez eredetileg lektornak felkért Szabó András Péter nem hallgatott a józan ész szavára és nem próbálta racionális mértékűre szabni a feladatot. Az így keletkezett életrajzi lexikon nemcsak azokat a személyeket taglalja ugyanis, akik a rendezvények főszereplői, hanem megkísérelti összegezni a hozzáférhető adatokat minden, a forrásokban előforduló egyén élettörténetéről. Noha a munkafolyamat során társszerkesztővé avanzsáló Szabó András Péter bűnbánó hangvétellel ismeri el a bevezetés általa jegyzett részében, hogy célzott levéltári kutatásokat nem folytattak mind az *usque* nyolcszáz személy esetében, aki ismeri korábbi munkáit és fékezhetetlen alaposságát, annak számára nem lesz meglepetés, hogy a kötetben olvasható életrajzok számtalan újdonsággal szolgálnak.

Nemcsak arról van szó, hogy új adatok kerülnek elő (így egy negyedik feleséggel gazdagodik a Rákóczi-dinasztiát alapító Zsigmond fejedelem [364]), de arról is, hogy az eddig töredékesen ismert, történeti narratívák epizód szerepeiben felbukkanó személyiségek saját történetet nyernek. A 17. század első feléből kiemelhetőek például azok az „ingázó”, karrierjük egyes szakaszait Erdély, illetve a Magyar Királyság között megosztó főurak, akikről idáig jórészt csak életútjuk egyik felét, vagy annak is csak mozaikdarabkái ismertek. Prépostváry Zsigmond (830–831), Szunyogh Gáspár (857) vagy Bakos Gábor (778–780) nevei közismertek ugyan a korszak kutatói számára, de általában csak egy-egy esemény miatt, fordulatokban gazdag életútjukról kevesen tudtak volna legalább hozzávetőleges pontossággal beszámolni. Általában kevesebb az életrajzi adat a nőkről: azokkal kapcsolatban, akik nem a társadalmi elit *crème de la crème*-jéhez tartoztak, kevés fordulóponthoz lehetett feljegyezni. Kivételt csak azok jelentenek, akik élete igencsak zűrzavaros volt, mint a már említett Szunyogh Gáspár leszármazottaié: lányát, Katát, saját lánya, Jakusith Zsuzsanna boszorkánysággal vádolta és elérte elzárását is (858–859), míg unokáját, Jakusith Juditot az evangélikus nagyapa erőszakkal próbálta kihozni a klarissza kolostorból (857).

Az életrajzi lexikon írása persze rettentően hálátlan műfaj, a korszak legtöbb kutatójának biztosan van egy-két adat a kezében, amellyel néhány biográfiát ki lehetett volna egészíteni, vagy pontosítani. Az azonban egészen biztos, hogy Hanák Béla és Szabó András Péter olyan kézikönyvvel ajándékozták meg a történész szakmát, amely megbízható kiindulópontot nyújt majd számos további kutatás számára. A kötet így elfoglalhatja a helyét a polcon mindazon korábbi publikációk mellett, amelyek – további erőnyeik mellett – a Nagy Magyar Kora Újkori Életrajzi Lexikon egyes részleteiként is felfoghatók, ahol (a teljesség igénye nélkül) Pálffy Géza és munkatársai síremlék-katalógusai, Szabó Miklós és Tonk Sándor egyetemjárás-kötete, Fazekas István kancelláriai hivatalnok-adattára, vagy a korábban szintén Szabó András Péter közreműködésével készült beszercei menyegzői meghívókat tartalmazó forráskiadvány találhatóak.¹

Mondhatnánk persze, hogy egy életrajzi lexikon akkor lenne a leghatékonyabb, ha életrajzi lexikon formájában készülné el, de ennek megvalósulása a rövidtávú pályázatokra épülő, folyamatos publikációkényszerrel operáló, az

¹ Zuzana Ludiková – Mikó Árpád – Pálffy Géza 2006: A lőcsei Szent Jakab-templom reneszánsz és barokk síremlékei, epitáfiumai és halotti címerai (1530–1700). *Művészettörténeti Értesítő* (55.) 327–410 (DOI: 10.1556/MuvErt.55.2006.2.6); Zuzana Ludiková – Mikó Árpád – Pálffy Géza 2007: A szepeshelyi Szent Márton-templom, egy felső-magyarországi katolikus központ késő reneszánsz és barokk sírkövei és halotti címerai. *Művészettörténeti Értesítő* (56.) 313–344 (DOI: 10.1556/MuvErt.56.2007.2.8); Zuzana Ludiková – Mikó Árpád – Pálffy Géza 2008: A turócszentmártoni Szent Márton-templom késő reneszánsz és barokk funerális emlékei. *Művészettörténeti Értesítő* (57.) 353–375 (DOI: 10.1556/MuvErt.57.2008.2.8); Szabó Miklós – Tonk Sándor 1992: *Erdélyiek egyetemjárása a kora újkorban 1521–1700*. Szeged; Fazekas István 2021: *A Magyar Udvari Kancellária és hivatalnokai 1527–1690 között*. Budapest; Horn Ildikó – Kreuzer Andrea – Szabó András Péter (szerk.) 2005: *Politika és házasság. Menyegzőre hívogató levelek a 16. századi Erdélyből*. Budapest.

intézményi büdzsé hosszú távú tervezhetőségét nem kiemelt szempontként kezelő jelenlegi tudományfinanszírozási rendszerben meglehetősen irreális. Az ezekben a publikációkban már elkészült életrajzok hozzáférhetővé tétele egy könnyen megtalálható, egyesített online felületen, afféle Félkész Nagy Magyar Kora Újkori Életrajzi Lexikonként legalább ideiglenes megoldást jelenthetne, azonban abban a rendszerben, ahol a tudományos teljesítmény fokmérője az idézettség, ez a szerzők számára hatalmas veszteséget jelentene. Úgy korrekt, ha legalábbis egy ideig ebből a kötetből, a szerzők számára elszámolható módon használjuk fel a temérdek általuk összegyűjtött információt. Így a munka valódi széles körű hasznosulásához egyrészt abban kell bízunk, hogy a szakma nyomon követi, mi történik a céh keretein belül és értesül arról, honnan kell az információt nyernie, másrészt abban, hogy előbb-utóbb ez a kötet is hozzáférhető lesz online, PDF formátumban és onnantól már csak az internetes keresőknek kell megtalálniuk. Én mindenesetre azt ajánlanám, hogy tartsák szemmel a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének online kiadványtárát: <https://tti.abtk.hu/kiadvanyok/kiadvanytar>.

Kármán Gábor